Лук'янова Наталія Леонідівна,
аспірант кафедри політичних наук
НПУ ім. М.П. Драгоманова

УДК 316.752

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ, СІМ'Ї ТА МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙ НИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ В НОВІТНІЙ УКРАЇНІ: ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Розкривається суть та особливості цінностей та ціннісних орієнтацій дітей, сім'ї та молоді в умовах глобалізації та системних криз, притаманних Україні як новій суверенній державі в процесі переходу до демократичних форм життя.

Ключові слова: *молодь, діти, сім'я, цінності, ціннісні орієнтації, глобалізація, демократія.*

Раскрывается сущность и особенности ценностей и ценностных ориентаций детей, семьи и молодежи в условиях глобализации и системных кризисов, характерных для Украины как государству, в котором осуществляется переход к демократическим формам жизни.

Ключевые слова: *молодежь, дети, семья, ценности, ценностные ориентации, глобализация, демократия.*

In the article the peculiarities of life heritage and orientations of children and yourth are presented, that are existed under the sircumstenses of globalization and systematical crises in Ukraine like a state, that try to become a democratic state.

Basic words: *young people, children, family, valuables orientation, global democratic.*

Заявлена до розгляду проблема є актуальною в контексті розробки та практичної реалізації державної політики стосовно дітей, сім'ї та молоді, оскільки дієве здійснення такої політики сприяє не лише належній соціалізації молодого покоління, його активному вступу у життя, але й необхідній спадкоємності поколінь.

Важливішою характеристикою молодої особистості молодого покоління в цілому є цінності.

Цінності, як поняття і надто широке, і досить конкретне явище. Це те, що почуття людей, - зазначає П.Менцер, - диктують визнати таким, що стоїть над усім і до чого можна прагнути, що можна спостерігати і до чого можна ставитися з повагою і визнанням.

Цінність – не властивість будь-чого. Це – сутність, умова повноцінного буття об'єкту, і суб'єкту одночасно, тобто людини.

Цінність – це певна значимість об'єкта для суб'єкта. Це також певні ідеї, погляди, утвердження, керуючись якими люди задовольняють свої потреби і інтереси.

Будь-яка історична, суспільна форма життєвлаштування, життєдіяльності людей, будь-яка суспільна група людей має не просто окремі цінності, але їх систему, ієрархію таких цінностей. Цінності – це результат і передумова діяльності конкретних людей, особистостей одночасно.

На основі цінностей виявляють ціннісні орієнтації, які, за відповідної мотивації і соціальних умов і спрямовують життя і діяльність людини.

З поміж усієї ієрархії цінностей маємо ті, що найперше є загальнолюдськими, або глобальними, тобто притаманними максимально великій кількості людей, наприклад: Праця, Свобода, Гуманізм, Творчість, Людинолюбство, Солідарність, Народ, Діти, Щастя і т. ін.

Проблема цінностей, їх зміст, ієрархія у відповідності в тому числі і з віком людини, глибоко цікавила зарубіжних вчених (М.Вебер, Е.Дюркгейм, К.Клакхон, Н.Смелзер, Ф.Вернон, Г.Ліндзі, А.Маслоу та ін.), російських дослідників (І.С.Кон, М.І.Баряз, В.Б.Ольшанський, В.Т.Лісовський), українських вчених (О.М.Балакірєва, В.В.Бовкун, М.Ф.Головатий, Г.Я.Головних, В.А.Ребкало та ін.). При цьому за типологією цінності

поділяють на: цінності-цілі (термінальні); цінності-засоби (інструментальні цінності); ситуативні цінності.

Цікавою, хоча детально й не схарактеризованою, є типологія цінностей, здійснена українською дослідницею К.Г.Богуславською, яка поділяє цінності на: визнані (інституціолізовані); невизнані (але дійсні); потенційні [4,с.7].

Найповнішою і найвдалішою, на наш погляд, є класифікація, поділ цінностей на: а) матеріальні і морально-духовні; б) індивідуальні, групові, суспільні; в) егоїстичні і альтруїстичні; г) конкретні й абстрактні; д) ситуативні і стійкі; е) термальні й інструментальні; є) пізнавальні, творчі, естетичні, наукові, релігійні.

З огляду на вище означене маємо можливість робити аналіз цінностей, ціннісних орієнтацій дітей, молоді у сучасному світі та в Україні конкретно.

Стисло основні цінності молоді у нинішньому стані українського суспільства можна схарактеризувати таким чином. Цінності вільного часу, дозвілля, сім'ї, гедонізму, споживчих запитів. Вони до того ж посилюються в силу нестабільного соціально-економічного розвитку України, неможливості створити умови для більш потужного духовного розвитку людини.

Ціннісні орієнтації молоді, за усієї їх динаміки, є, однак досить сталими для певного історичного періоду функціонування суспільства. Так, рейтинг цінностей молоді за перші чотирнадцять років незалежності України фактично був і залишається слідуючим: сім'я; друзі, знайомі; робота; вільний час; хобі; політика; власний бізнес; відвідування вечірок, танців, кафе, дискотек; релігія. [10,с.37].

Можна окремо визначити, врахувати ціннісні орієнтації молоді і у такий спосіб:

- серед життєвих орієнтацій – сім'я;
- серед цінностей праці – висока і гарантована заробітна плата;
- у сфері сімейного виховання – почуття відповідальності, працездатність, терпимість та повага до інших людей;
- у процесі формування політичної культури особистості – виховання любові до Батьківщини, національної гордості і патріотизму [7,с.124].

За усіх особливостей зміни суспільних, соціальних, політичних та інших цінностей українських громадян, їх розмаїття, можна виділити такі з них, що мають інтегральний, загальнолюдський характер. Це: мир і злагода у суспільстві, чесна праця і добробут; соціальна справедливість, людська і національна гідність; права і свободи громадянина, соціальна і правова захищеність людини; громадянська відповідальність і законність, тобто світоглядні ідеали і моральні норми, які відображають досвід усього людства і є спільними для всіх людей [14,с.8].

Хоча в останній час традиційні соціальні цінності українства зазнали відповідних змін, трансформацій і навіть деформацій під впливом притаманних іншим, особливо західним суспільствам, цінностей, традиційними і надто суттєвими були і залишаються такі цінності як сім'я, друзі, здоров'я, релігія тощо.

Врешті, братимемо до уваги ту принципову особливість (О.В.Бабкіна, М.Ф.Головатий, Н.М.Юрій та ін.), що певна частина української молоді останнім часом – за період посткомуністичної трансформації, - хоча і прийняла головні демократичні цінності, але ніколи не розглядала їх як реальний інструмент вирішення суспільних проблем. Ця проблема потребує більш глибокого і окремого наукового аналізу.

Засвоєння соціального досвіду, перейняття суспільних цінностей кожним новим поколінням – складний, динамічний, і нерідко протирічливий процес. Так, у сучасній Україні маємо складну ситуацію, коли моделі поведінки, засвоєні попередніми поколіннями, не відповідають новим соціальним, духовним, політичним реаліям, а нові формуються і засвоюються повільно. Тому в останні роки актуальною стала проблема освіти взагалі, політичної освіти: знайомство і засвоєння соціального, політичного досвіду інших країн, дослідження особливостей функціонування соціальних, політичних систем, засобів впливу на них і реалізації власних і групових інтересів, адаптація зарубіжного досвіду до національних

традицій. Як окремий напрямок соціалізації виділяється політичне виховання, яке містить два компоненти: раціональний та емоційний. Від такого виховання значною мірою залежить формування чіткої громадянської позиції молодої людини, її соціальної активності.

Цінності соціально-політичного, загальнодержавного характеру послаблюються в результаті послаблення відносин між державою і особистістю, втратою авторитету влади перед народом, посилення впливу на громадян інших, непритаманних українству цінностей.

Врешті важливо брати до уваги і таке. В кінці XX – на початку XXI століття маємо ускладнення життя, вплив інтеграційних, глобалізаційних процесів на розвиток і взаємини між державами. Загострення багатьох соціально-економічних, політичних і духовних процесів, криза духовних ідеалів і орієнтацій громадян в країнах перехідного періоду, посилили потребу в розробці і реалізації принципово нової державної молодіжної політики. Можна цілком при цьому погодитися з думкою Н.М. Юрій стосовно того, що ефективність молодіжної політики залежить «від того, чи будується вона з урахуванням відповідної політичної системи суспільства» [Там само,с.10].

Українські вчені В.П.Перебенисюк та І.Е.Бекешкіна, розглядаючи сучасне українське суспільство, як соціум з великим конфліктним потенціалом, акцентують увагу на тому, що «одним з вирішальних чинників, який необхідно враховувати при розгляді соціальних конфліктів сучасного перехідного стану розвитку країни, є глобальний процес зміни базового типу особистості що розпочався у нашому суспільстві задовго до початку демократичних перетворень, починаючи з 70-х рр. Це процес приватизації життя людини, зростання значення у її житті приватних інтересів порівняно з суспільними. Але однозначним є те, що в житті людей після розпаду СРСР, утворення самостійних, суверенних держав на терені колишніх союзних республік СРСР, цінності суспільного, колективного характеру стали другорядними у порівнянні з цінностями найперше приватного життя: здоров'я, матеріальна забезпеченість, загальнонаціональні цінності дещо відступили на другий план, а, відтак і процес формування України, як суверенної, самостійної держави принципово ускладнився.

Цінності, ціннісні орієнтації є важливішою умовою самовизначення, соціалізації та соціальної адаптації дітей, молоді, в цілому молодого покоління.

Процес формування людини як особистості, що не має аналогів, є складним і багатоаспектним. Його намагалися пізнати і пояснити стільки, скільки існує людство, однак і у сучасному світі тут не бракує непізнаного, складного і проблематичного. З поміж багатьох складових цього процесу, в контексті теми дисертаційного дослідження, виокремимо: самовизначення, соціалізацію та соціальну ідентифікацію.

На відміну від інших великих соціальних груп, саме молоді в першу чергу і вирішальним чином притаманні самовизначення, інтенсивна соціалізація та соціальна ідентифікація. Самовизначення – це пошук та встановлення молодою людиною (починаючи з підліткового віку) свого місця в системі суспільних та міжособистісних відносин [12, с.258]. Соціалізація – це процес засвоєння індивідом зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, необхідних для успішного функціонування індивіда у суспільстві.

Самовизначення особистості розпочинається раніше, власне з моменту звичайного засвоєння дитиною головних визначень, норм і правил, але пізніше цей процес стає все більш самостійним і свідомим, оскільки розвивається інтелект, з'являються більш складні форми самосвідомості. В цей час самовизначення стає не лише більш активним, але й багатоваріантним, вибірковим, критичним (М.Й.Борщевський, Н.І.Губкіна, М.П.Лукашевич, Е.Еріксон та ін.). «Зіставлення себе зі світом у реальному часі і просторі, субординація з конкретними історично-суспільними та індивідуальними умовами буття, - доречно зазначає українська дослідниця Л.Пилипенко, - і є життєвим самовизначенням особистості – в тому числі й самовизначенням громадянським» [Там само, с.259].

Зазначимо, що самовизначення «громадянське» постає як необхідна умова формування високої духовної, політичної культури особистості, її чіткої громадянської активності

(В.М.Бебик, М.Ф.Головатий, В.А.Ребкало та ін.) [8]. За таких умов і обставин молодий громадянин не лише має високий рівень соціальної свідомості, чіткі життєві цілі і ідеали але й займає активну, дієву соціальну позицію, стає активним суб'єктом усіх суспільних процесів (І.Є.Бекешкіна, Ж.Бодуен, Е.І.Головаха, В.С.Небоженко, О.С.Панарін, Г.Г.Почепцов та ін.). Особливе значення це має на етапі радикальних соціально-економічних трансформацій, втому числі і таких, що притаманні українській історії і суспільству новітньої доби. «Оскільки суть перехідного періоду, - зазначають Є.Головаха, І.Бекешкіна, В.Небоженко, - визначається необхідністю вибору альтернатив політичного і економічного розвитку, особливі вимоги висуваються до особистості як суб'єкту вибору. Якщо в періоди стабільного функціонування суспільство спроможне виконувати своєрідну патерналістську функцію по відношенню до особи (наприклад, виховання «зразкової» людини у тоталітарних державах або створення соціальної інфраструктури для індивідуальної самореалізації в країнах із сучасним типом розгорнутої демократії), то у перехідний період ролі міняються і особистий вибір стає передумовою вибору суспільного» [6, с.91]. Згадані автори – українські соціологи – відповідно з вище викладеним подають соціально-історичну типологію змін особистості у її трьохзначному вимірі: особистість, «розчинена» у суспільстві (що не виходить за межі традиційних зв'язків); особистість, відчужена від суспільства (базовий тип особи поступового послаблення, зникнення тоталітарної системи); амбівалентна особистість (сприймає і визнає найвищі цінності демократії, однак не має достатнього рівня правової, економічної, політичної культури для послідовної реалізації своїх цілей) [Там само, с.120-121].

Майже одночасно із самовизначенням людини, як зазначалося, розпочинається і вже у підлітковому віці потужніше відбувається процес її соціалізації, що, відтепер є нерозривним із самовизначенням (останнє, все більше конкретизується, в тому числі може бути і кардинальним за своїм характером).

Відомі російські дослідники І.Кон, В.Ольшанський (їх точку зору підтримують М.Ф.Головатий, М.П.Лукашевич, В.В.Москаленко та ін. українські вчені), соціалізацію визначають як «процес, у ході якого людська істота з певними особистісними задатками набуває якостей, необхідних їй для життєдіяльності».

Відтак, соціалізація – це вже процес взаємодії особи із суспільством. Це – ще більш активний процес виховання, який, одночасно з колективістськими началами, все більше і автономізує особистість (право і можливість вибору зростає).

Соціалізація «неможлива без активної участі самої людини в процесі освоєння соціального досвіду і культури» (Андреєнкова Н.В. «Проблема социализации личности» / Социальные исследования. Вып. 11. – М.,1970). Вона, незалежно від політичної і соціальної системи, умов і т. ін. – здійснюється на мікросоціальному, мезосоціальному та мікросоціальному рівнях.

Мікросоціальний рівень – це існуючі у суспільстві соціально-економічні, політичні, духовні і т. ін. умови і стосунки, специфіка етнонаціонального, релігійно-конфесійного та іншого спілкування. Вони обумовлені характером суспільства, держави, влади, змістом національної культури тощо.

Мезосоціальний рівень соціалізації складає такі чинники як становище певних соціально-класових, етнічних, професійних, територіальних, статево-вікових та інших великих соціальних груп у суспільстві, їх культурні традиції і т. ін.

Мікросоціальний рівень найперше пов'язаний з родиною (родинні традиції, норми, правила), роботою (трудовий колектив), неформальним середовищем (друзі, неформальні групи, об'єднання поза межами сім'ї і роботи). До тих трьох рівнів соціалізації останнім часом все більш помітно додається і мегарівень. Його вплив на соціалізацію особистості пов'язаний з процесами інтернаціоналізації, глобалізації, етнополітичної кооперації, політичної інтеграції, потужним розвитком засобів масової інформації – Інтернет, масові комунікації, телебачення тощо.

Таким чинам, в процесі соціалізації особа засвоює: ціннісні орієнтації; інтереси; стереотипи поведінки; звичаї, діючі соціальні норми [8, с.124].

Основними інститутами соціалізації особистості є: сім'я, дошкільні організації, школа, ВУЗи, громадські об'єднання, організації, а основними стадіями соціалізації (впродовж усього життя людини) є: дотрудова, трудова і післятрудова. Дотрудова і трудова стадії є вирішальними, і саме вони випадають на дитячий та молодіжний вік.

Свої специфічні особливості мають економічна, політична, духовна та інші соціалізації молоді в конкретному суспільстві, у відповідних умовах життя і формування особистості.

Економічна соціалізація сучасної української молоді (А.М.Авер'янова, Е.В.Козлова, Н.А.Побірченко, Е.Б.Щедріна та ін.) відбувається в умовах економічної нестабільності, ситуації, коли ринкові відносини, форми господарювання лише складаються, надто великого розвитку набрала (станом на 2010 р.) тіньова економіка і корупція, більшість молоді ще достатньо не підготовлена ні в освітньому, ні в професійно-управлінському станах. Г.Авер'янова та В.Москаленко у даному випадку ведуть мову про те, що в особі української людини маємо «перехідний тип соціального характеру», який знаходиться в стані вибору між орієнтацією і архетипами старого суспільства [12, с.298].

Така ситуація дійсно вимагає одночасного формування (та й існування) у особистості двох протилежних соціально-психологічних особливостей – соціальної лабільності (адаптації до соціальних змін) і розгорнутої персональної ідентичності, що є внутрішнім стрижнем особистості [Там само, с.298].

Політична соціалізація української молоді також ускладнюється нестабільністю політичного життя, різкою зміною його векторів, включаючи ідеологічне підґрунтя, недемократичністю політичних процесів і т. ін. Центральною ж проблемою була і є відмова від комуністичної ідеї і ідеології, притаманної авторитарному тоталітарному суспільству, його владі і відсутність достатньо чітко визначених ідейних засад розбудови нової України як суверенної держави. Як справедливо зазначає Н.М.Юрій «В наш час розробляється нова концепція політичної соціалізації, в якій з одного боку соціально-політичне середовище впливає на індивіда, а з другого – формується політична індивідуальність, що має вільний вибір і відповідає за прийняті рішення» [14, с.5]. Вона ж доречно звертає увагу на те, що «важливою проблемою політичної соціалізації перехідного суспільства є відсутність спадкоємності в передачі політичного (додамо – усього соціального – Н.Л.) досвіду.

Духовна соціалізація молоді в Україні також обумовлена радикальною зміною духовних векторів суспільства – цінностей, інтересів, запитів і потреб громадян, засиллям так званої масової культури, послабленням виховної роботи у всіх її формах і методах.

Третьою важливою складовою формування особистості є соціальна ідентифікація.

Ідентифікація – це процес, що безпосередньо пов'язаний із свідомістю, на ній базується, нею детермінується.

Яку б ідентифікацію ми не розглядали – історичну, етнічну, культурну та т. ін., особистісна є визначальною бо пов'язана як з розвитком і вдосконаленням самої людини, так і великої групи, спільноти, суспільства. На думку російської дослідниці О.В.Попової перехід до демократії пов'язаний з «глобальними змінами на двох рівнях - на інституціональному, що передбачає реформу економічної й політичної системи, та соціальному, що порядкує зміни в ментальності та соціальній психології громадян, як еліти, так і мас» [11].

З.Фрейд вважав, що соціальна ідентифікація – це процеси, що пов'язані із самосвідомістю, самопізнанням особи, коли відбувається ототожнення себе з іншими людьми, уявлення іншої людини як продовження самої себе, перенесення себе на місце іншої людини. Існує немало різних методологічних підходів до пояснення, обґрунтування поняття, феномену «соціальна ідентифікація» (П.Бертер, Т.Лукман, Д.Г.Мід, О.Скнар і т. ін.), однак, на наш погляд, найбільш вдалим є таке (Белінська Є.П., Тихомандрицька О.А.): «Активний процес, що супроводжується виникненням у людини відчуття власної безперервності, тотожності та визначеності внаслідок приналежносної до певного наддиндивідуального цілого» [2].

Отже, - ідентичність – це проблема самобутності особистості та можливості її існування (І.Гофман), оскільки людина не лише є учасником багатьох взаємодій але й постійно міняється. Саме з урахування усього вище викладеного і має будуватися уся соціальна, виховна робота з дітьми і молоддю.

Завершуючи розгляд означеної проблеми, наголосимо на слідуючому.

Формування цінностей, ціннісних орієнтацій, як і подальша соціалізація та соціальна стратифікація особистості, великих молодіжних спільнот є такими, якими є конкретне суспільство, соціально-економічні та інші умови життєдіяльності людей у ньому і, врешті, - відносини, що склалися і існують у конкретному суспільстві. Тут треба брати найперше до уваги те, що кінець ХХ - початок ХХІ століття виявилася часом не лише інтенсивного, глобалізованого, соціально-економічного, технологічного, інформаційного та іншого розвитку людства, спільнот і держав, але й появою нових соціальних ризиків, криз і загроз стосовно людини, її життя і діяльності. До раніше існуючих проблем здоров'я, навчання, професійного становлення та адаптації, наркоманії і СНІДу, алкоголізму тощо додалися і проблеми, які раніше не мали таких масштабів свого існування і не створювали таких соціальних загроз людства. Йдеться про соціально-економічні причини та масштаби: дитячої злочинності; насильства над жінкою і насильства у сім'ї; торгівлю людьми і сексуальну експлуатацію; різновиди адитивної поведінки і т. ін.

Більшість суспільств у світі є досить складними середовищами для життя дітей, права яких на регіональних, національних рівнях в надто багатьох випадках абсолютно не забезпечуються.

Історичний розвиток та практичне забезпечення прав дитини, молодої людини, сім'ї, в тому числі і в українському суспільстві, визначальним чином обумовлене швидкими, динамічними і багато в чому непередбачуваними трансформаціями і перетвореннями, культурною неоднорідністю таких суспільств, порушенням діалектичної спадкоємності поколінь, суттєвими проблемами виховання і навчання, кризою влади і т. ін.

Викладені проблеми багато в чому обумовлені не лише загально цивілізаційними, глобалізаційними процесами, але й значною мірою тими національними проблемами і умовами державотворення, які притаманні окремо взятому суспільству. З урахуванням цього і має формуватися державна політика стосовно дітей, сім'ї та молоді і у новітній Україні, на етапі великих суспільних змін і трансформацій.

Література:

1.Бебик В., Головатий М., Ребкало В. Політична культура сучасної молоді. – К., 1996.

2.Белинская Е.П., Тихомандрицкая О.А. Социальная психология личности. – М., 2001.

3.Блакхок Н. Насилие в семье: работа с нарушителями, общественностью и организациями // Обзор современной психиатрии. – М., 2001. – Вып. 2 (10).

4.Богуславська К.Г. Ціннісні орієнтації молоді новітньої України (соціологічний вимір). Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. філос. в галузі соціології. – К., 2009.

5.Главник О.П. Як допомогти дітям і молоді у збереженні психічного здоров'я. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2005.

6.Головаха Е.И., Бекешкина И.Э., Небоженко В.С. Демократизация общества и развитие личности. От тоталитаризма к демократии. – К., 1992.

7.Головатий М.Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2006. – 2-ге вид. переробл. і допов.

8.Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і випр. – К., 2004.

9.Максимова Н.Ю., Милютина К.Л. Курс лекций по детской патопсихологии. – Ростов-на-Дону, 2008.

10. Молодь України у дзеркалі соціології / Заг. ред. О. Балакірєвої і О. Яременко. – К.: УІСД, 2001.

11. Попова О.В. Политическая идентификация в условиях трансформации общества. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. у-та, 2002.

12. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т., Шайгородського Ю.Ж. та ін. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003.

13. Торгівля людьми з України з метою трудової і соціальної експлуатації: Проект звіту про результати дослідження / НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України і НАН України; Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України; Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла-Страда-Україна». – К., 2003.

14. Юрій Н.М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: порівняльний аналіз міжнародного і українського досвіду. Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політичних наук. – Одеса, 2002.

Семенець-Орлова Інна Андріївна,
аспірантка кафедри політичних наук
НПУ ім. М.П.Драгоманова

УДК 316.42

МОДЕЛІ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СВІТІ: ОЦІНКА В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ РІВНЯ НАРОДЖУВАНОСТІ ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ

Робота присвячена світовій практиці сімейної політики в контексті політичних викликів XXI століття, зокрема падіння рівня народжуваності; визначено які моделі сімейної політики є більш ефективні й раціональні за показниками фертильності та рівня зайнятості жінок, які автором детермінуються як визначальними в розрізі цього аналізу.

Ключові слова: *сімейна політика, модель сімейної політики, індекс розвитку людського потенціалу.*

Работа посвящена мировой практике семейной политики в контексте политических вызовов XXI столетия, в частности падения уровня рождаемости; определены какие модели семейной политики есть более эффективные и рациональные за показателями фертильности и уровня занятости женщин, которые автором определяются как определяющими в разрезе этого анализа.

Ключевые слова: *семейная политика, модель семейной политики, индекс развития человеческого потенциала.*

An article is devoted to world practice of family politics in a context of political calls in XXI century, in particular falls of birth rate; what models of family politics are determined more effective and rational behind parameters of fecundity and level of employment of women, which are defined as determining in a cut of this analysis by the author.

Key words: *family politics, model of family politics, index of development of human potential.*

Сімейна політика в кожному суспільстві –
це вираження соціальної справедливості.
Г. Кришталь

Характерною тенденцією другої половини XX століття стало співпадіння бурхливого економічного, соціального і політичного розвитку із значним спадом народжуваності і темпів росту населення у світі. Не лише однією із головних економічних проблем нового тисячоліття, але і назрілим політичним викликом стало швидке старіння населення.

У соціальних науках негативний зв'язок між ростом рівнем народжуваності і соціально-економічного розвитку став визнаною емпіричною закономірністю. У публіцистичній